

Ілля САГАЙДАК

кандидат економічних наук,

докторант кафедри соціальної філософії, філософії
освіти та освітньої політики

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0000-8622-3704>

ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ВІД ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ДО СТРАТЕГІЙ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано ключові фактори, що обумовлюють зміст економічної політики (війна, енергетика, ресурси тощо). Виявлено, що війна завдає руйнівних ударів економіці через руйнування інфраструктури, зниження кількості працездатного населення, зростання фінансових витрат та економічної нестабільності, посилює фрагментацію світової економіки, ставлячи під сумнів повернення світового господарства на рівень довоєнного глобалізаційного розвитку. З'ясовано, що енергетика постає визначальним чинником впливу на глобальну економічну стабільність, політичну безпеку й інноваційний розвиток у сучасному світі.

Підкреслено вагомий вплив на економічну спроможність і стабільність природних, людських, технологічних та фінансових ресурсів. Продемонстровано, що людські ресурси є ключовим чинником повоєнного відновлення й економічного зростання в майбутньому, оскільки вони забезпечують основу для виробничої ефективності, інновацій, конкурентоспроможності й адаптації до глобальних викликів. Розкрито, що основним завданням економічної політики є раціональне використання фінансових ресурсів та їх збереження на майбутнє через ефективну інтеграцію у технологічні, екологічні й міжнародні процеси, що сприяють сталому розвитку економіки.

Узагальнено, що повоєнна Україна має зосередитися на відновленні сільськогосподарських ресурсів і капіталізації решти природних ресурсів, поверненні та розвитку людських ресурсів, подальшому розвитку технологічних ресурсів не лише у військовій сфері та пошуку фінансових ресурсів на потреби відбудови.

Ключові слова: економічна політика, війна, енергетика, людські ресурси, природні ресурси, фінансова спроможність, економічне зростання.

Illia SAHAIDAK

DETERMINANTS OF UKRAINE'S CONTEMPORARY ECONOMIC POLICY: FROM GLOBAL CHALLENGES TO POST-WAR RECOVERY STRATEGIES

The article analyzes the key factors that shape the content of economic policy (such as war, energy, resources, etc.). It is revealed that war inflicts devastating blows to the economy through the destruction of infrastructure, a reduction in the working-age population, increased financial expenditures, and economic instability. War also intensifies the fragmentation of the global economy, casting doubt on the return of the world economy to the pre-war level of globalization.

It is established that energy emerges as a decisive factor affecting global economic stability, political security, and innovative development in the modern world. The significant impact of natural, human, technological, and financial resources on economic capacity and stability is emphasized. It is demonstrated that human resources are the key factor for post-war recovery and future economic growth, as they provide the foundation for production efficiency, innovation, competitiveness, and adaptation to global challenges.

The article reveals that the main task of economic policy is the rational use and preservation of financial resources for the future through their effective integration into technological, environmental, and international processes that promote sustainable economic development.

It is concluded that post-war Ukraine should focus on restoring agricultural resources, capitalizing on other natural resources, returning and developing human resources, further developing technological resources beyond the military sector, and seeking financial resources for reconstruction needs.

Key words: economic policy, war, energy, human resources, natural resources, financial capacity, economic growth.

Постановка проблеми. Війна масштабно впливає на економічну політику будь-якої держави. Вона змінює пріоритети країни, підносячи питання національної безпеки та стратегії економічного виживання, перерозподіляє ресурси, стимулює інновації та часто призводить до довгострокових змін у політиці. Аналіз досвіду світових і локальних воїн доводить, що війна часто супроводжується перерозподілом ресурсів: під час війни державі часто доводиться відволікати ресурси на пріоритетність оборони та безпеки, що може вплинути на фінансування соціальних програм.

З війною неминуче пов'язані нові економічні виклики. Війна завдає значних руйнівних ударів по державі та її економіці – руйнується інфраструктура, знижується кількість працездатного населення, зростають фінансові витрати й економічна нестабільність. Це веде до посилення соціальної нерівності, погіршення інвестиційного клімату та загроз для довгострокового розвитку держави. Після воєн держави часто стикаються з величезними боргами через фінансування військових дій, як, скажімо, це було у випадку Іраку після 2003 року. Боргові зобов'язання можуть бути доволі тривалими й обмежувати можливості для інвестицій в інфраструктуру та соціальні програми. Економічна криза після війни часто пов'язана з відсутністю стабільності після війни та довіри до уряду, що ускладнює залучен-

ня інвестицій, як це склалося в Югославії після її розпаду.

Розглянемо детальніше визначальні чинники, що обумовлюють зміст економічної політики (війна, енергетика, ресурси).

Виклад основного матеріалу. Історії відомі випадки, коли війни ставали каталізаторами значних економічних трансформацій, змушуючи країни адаптуватися, розвивати нові технології та модернізувати промисловість. Наприклад, наполеонівські війни сприяли розвитку промисловості у Великій Британії, а друга світова війна стимулювала економічний прогрес у США. Після першої світової війни Німеччина зазнала занепаду, але отримала значний економічний імпульс через реформи та відновлення промисловості після Другої світової війни. Отже, незважаючи на руйнівний характер воєн, вони відігравали роль каталізатора, що зумовлював перехід на новий рівень розвитку економіки. Вони стимулювали інвестиції в науку та технології, що в довготривалій перспективі сприяло економічному зростанню. Утім, успіх часто визначала здатність тієї чи іншої країни ефективно використовувати ресурси й адаптуватися до змін [15].

Негативні наслідки війни суттєво зростають у випадку, коли йдеться про жорстоку, нерівну за силами й ресурсами війну, коли ворог цілеспрямовано завдає удари по мирному населенню та цивільній

інфраструктурі, як у випадку війни Росії проти України. «Військова агресія Росії, яка спричинила руйнування інфраструктури та виробничого капіталу, розрив ланцюгів постачання, втрати людського капіталу та територій тощо» [7, с. 246], стала найбільшим викликом для України. Вона призвела до значних руйнувань і суттєво вплинула на економічну стабільність держави.

Енергетика традиційно є ключовим елементом у формуванні світової економічної політики, оскільки вона виступає основою для забезпечення економічного зростання, стабільності та безпеки держав. Роль енергетики особливо відчутна під час російсько-української війни, адже Росія багато років є вагомим поставником енергоресурсів для країн Європейського Союзу. Ще за часів холодної війни саме енергетичні питання сприяли налагодженню контактів між країнами Європи та СРСР, а «у 2000-х нафта та газ були одними з найбільш потужних драйверів відносин між ЄС та РФ» [8]. Уже з початком агресії проти України у 2014 р. Європейський Союз почав переглядати свою енергетичну політику, зокрема питання постачання нафти, газу, вугілля та ядерного палива, а з розв'язанням повномасштабної війни Росії у 2022 р. питання позбавлення енергетичної залежності ЄС від Росії стало вкрай актуальним.

Енергетика, будучи основою економічної діяльності будь-якої країни, забезпечує економічну продуктивність на тій підставі, що доступ до стабільного енергопостачання є критично важливим для виробництва, транспорту, комунікацій та інших галузей. Це сприяє зростанню валового внутрішнього продукту, залученню інвестицій і розвитку технологій.

Коливання цін на енергоносії безпосередньо впливають на рівень інфляції, торговельні баланси та конкурентоспроможність держав. Нестабільність у цьому секторі може призводити до економічних криз і підривати довіру до ринків. Саме тому контроль над енергоресурсами часто є важливим інструментом геополітичного

впливу в міжнародних відносинах. Держави з великими запасами нафти, газу чи інших енергоресурсів можуть використувати їх як засіб політичного тиску, як це робить Росія, тоді як країни, що залежать від імпорту енергії, активно шукають шляхи диверсифікації своїх джерел постачання, як це сьогодні роблять країни Європи.

Енергетична залежність Європи від Росії формувалась із радянських часів (атомна енергетика колишніх країн соціалістичного табору практично повністю була залежна від російського ядерного палива) та суттєво посилилась із 1990-х років, коли Європа розширяла джерела постачання газу, нафти та вугілля, а Російська Федерація отримувала джерело надходження валюти. Потреба європейських країн у закупівлі енергії зростала через курс на «озеленення» енергетики й досягнення вуглецевої нейтральності, що зумовило зростання у споживанні газу та відмову від виробництва атомної енергії під впливом антиатомного дискурсу, який частково сформувався через Чорнобиль та Фукусіму. Цю потребу задовольняла Росія, будуючи нові газопроводи, що давали можливість не лише збільшувати обсяги постачань, а й здійснювати політичний і економічний тиск на нашу країну. У підсумку, станом на початок 2022 р. із загальних обсягів імпорту енергоносіїв ЄС закуповував у РФ 27 % сирової нафти, 46 % вугілля, 41 % газу та 20 % ядерного палива [8]. За таких умов повна відмова від російських енергоносіїв для Європейського Союзу виявилася доволі складною.

Ба більше, напередодні вторгнення в Україну Росія спровокувала серйозну енергетичну кризу в Європі через обмеження поставок російського газу, спричинила різке підвищення цін на енергоносії, створивши серйозні економічні та соціальні проблеми в ЄС [14]. У відповідь ЄС затвердив REPowerEU – План стрімкого зниження залежності від російського викопного палива і швидкого просування «зеленого переходу». Цим планом передбачається економія енергії, диверсифікація енергопостачання та прискореного

впровадження відновлюваних джерел енергії для заміни викопного палива в житлових будинках, у промисловості та виробництві електроенергії [19].

Поява цього документа – наочний приклад того, що питання енергетики часто пов'язуються з екологічними та інноваційними викликами та їх подоланням. Зростаюча увага до відновлюваних джерел енергії та стійкої енергетики стимулює розвиток нових технологій, сприяє зменшенню викидів парникових газів і допомагає боротися зі змінами клімату. Це відкриває нові можливості для інновацій та модернізації економічних систем. Ці питання неодмінно постануть у порядку денному економічної політики повоєнної України. Енергетична стратегія України до 2050 року, що була представлена в рамках Конференції з відновлення в Лондоні в липні 2023 року, передбачає не лише відновлення енергетичного сектору за найсучаснішими технологіями та посилення енергетичної безпеки нашої країни, але й «перетворення України на енергетичний хаб Європи, який допоможе континенту остаточно позбутися залежності від російського викопного палива завдяки виробленій в Україні чистій енергії» [6].

Отже, енергетика є не лише основою економічної діяльності, але й визначальним чинником, що впливає на глобальну економічну стабільність, політичну безпеку й інноваційний розвиток у сучасному світі. Під час війни енергетична інфраструктура країни набуває стратегічного значення. Війна довела, що саме вона постає головною мішенню для ворога, який періодично здійснює умисні та невибіркові напади на цивільні об'єкти, що є кричущим порушенням міжнародного гуманітарного права. Її пошкодження та руйнування після таких нападів унеможливує реалізацію базових потреб цивільного населення. Захист енергетичних об'єктів та їх швидке відновлення в разі пошкоджень і руйнувань відіграє «важливе значення для збереження життя та засобів до існування, а також забезпечення енергетичної незалежності та стійкості» [9, с. 48].

Крім енергетики, є інші **ресурси**, що визначають зміст економічної політики будь-якої країни та безпосередньо впливають на рівень її економічної спроможності та стабільності. Йдеться про природні, людські, технологічні, фінансові ресурси, які очевидно відграватимуть вагомую роль у повоєнному відновленні країни.

Природні ресурси відіграють ключову роль у розвитку економіки на тій підставі, що вони є основною сировиною для виробництва товарів і послуг, сприяючи розвитку промисловості та сільського господарства. Тому піклування про збереження та відновлення природних ресурсів постає ключовим напрямом економічної політики. Адже ефективне використання природних ресурсів сприяє інвестиційному клімату, стимулює розвиток інфраструктури та створює нові робочі місця, що підвищує рівень життя населення, а раціональне управління природними ресурсами дає змогу забезпечити довготривалу економічну стабільність.

До того ж доступ до таких ресурсів, як нафта, газ, вугілля та відновлювані джерела енергії, є критичним для забезпечення стабільності виробництва й економічного зростання, адже уможливує енергетичну безпеку держави, яка є критично важливою у складних енергетичних умовах, що склалися через війну у всій Європі, та особливо в Україні, яка зазнала суттєвих пошкоджень енергетичної інфраструктури та нестабільності в постачанні енергії.

У принципі, наявність будь-яких природних ресурсів є геополітичною перевагою, навіть в епоху постіндустріального суспільства. Зокрема, наявність природних ресурсів – нафтогазових, мінеральних або сільськогосподарських – орієнтує економічну політику на ефективну експлуатацію та експорт цих ресурсів, що впливає на геополітичну позицію і залучення іноземних інвестицій.

Для України традиційно важливу роль відіграють земельні ресурси та пов'язане з ними аграрне виробництво. У довоєнний період Україна була одним з найбільших у світі постачальників зерна та технічних

культур, передусім кукурудзи, ячменя, пшениці, соняшникової олії. У довоєнний період Україна експортувала близько 50 млн тонн сільськогосподарської продукції щорічно, близько 400 млн людей залежали від цих поставок [11, с. 22]. Відповідно до інформації профільного міністерства, до війни близько 43 % національного експорту формувалося завдяки аграрному виробництву, зокрема вивезенню зернових до ЄС [18]. У цьому зв'язку провідним завданням повоєнної економічної політики є відновлення насамперед сільськогосподарських ресурсів, завдяки яким Україну називають «житницею Європи». Через війну особливо гостро постало питання збереження та відновлення ґрунтів, які зазнали забруднення важкими металами [5].

Разом із тим існує чимало свідчень, що природні ресурси довоєнної України, у тому числі земельні, водні та лісові, були недостатньо капіталізовані. Післявоєнна економічна політика має подолати такий стан, докладаючи зусилля до ефективного використання земельних ресурсів, підвищення їхніх вартісних характеристик, залучення приватного капіталу для дострокових інвестицій, створення дієвих економічних інструментів за рахунок платежів за використання природних ресурсів (спеціальне використання водних і лісових ресурсів, користування надрами, земельними ресурсами) та платежів за екосистемні послуги, імплементації принципів інтегрованого управління природними ресурсами та залучення бізнесу до менеджменту [18].

Людські ресурси. передусім освічені та кваліфіковані кадри, що здатні генерувати нові ідеї, впроваджувати інноваційні рішення та сприяти технологічним проривам, є рушійною силою економічного розвитку. Таке розуміння поняття «людські ресурси» сформувалося під авторитетним впливом школи «людського капіталу» (Т. Шульц та Г. Беккера), яка розвивалася з кінця 60-х рр. і зробила значний внесок у переосмислення місця та ролі людини в процесі виробництва й економічного

розвитку держави. Услід за цим третя індустріальна революція, яку ще називають «цифровою» революцією, спрямувала розвиток суспільства у бік наукоємних виробництв і широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, що стало можливим завдяки акумулюванню й ефективному використанню накопичених знань, що, зі свого боку, «зміцнило позиції людини як носія цих знань та того, хто їх може продукувати» [10, с. 3].

Сьогодні не викликає жодних сумнівів, що без участі людського потенціалу будь-який розвиток не є можливим. «Так само і інновації не знаходяться в безповітряному просторі, їх обов'язково проводить і виводить на ринок величезна кількість високоосвічених людей, адже інновації – це не лише розробки і винаходи, але і колосальний системний процес, який рухомий саме людьми. Без грамотних, висококваліфікованих фахівців не здійснити значного прориву в розвитку» [12, с. 13], – зазначає О. Пальчук. Високий рівень людського капіталу дає можливість країнам та підприємствам конкурувати на глобальному ринку, адже освічене населення створює основу для розвитку досліджень, інновацій і творчості, що сприяє підвищенню загального рівня економічного розвитку та зростанню ВВП. Тому інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійне навчання є запорукою інноваційного розвитку будь-якої країни. На жаль, під час війни про такого роду інвестиції в Україні практично не йдеться. Україна, населення якої стрімкими темпами скорочувалося ще до початку війни, продовжує втрачати людські ресурси внаслідок воєнних дій та міграції, відновлення яких постає найбільш вагомим викликом для нашої країни. На цьому аспекті ми зупинимося детальніше в межах наступного розділу.

Тут лише відзначимо, що відновлення людських ресурсів є критично важливим для повоєнної відбудови й економічного розвитку нашої країни. Людський фактор є не лише є ключовим драйвером інновацій та креативної економіки, як він став сприйматися в часи переходу людства

до постіндустріальної ери, але й «завжди займає центральне місце у виробництві» [13, с. 306] та з часів індустріальної ери залишається основним джерелом продуктивності й ефективності. Люди є основною робочою силою, яка забезпечує виробництво товарів і послуг. Кваліфікація, досвід та навички людей безпосередньо впливають на ефективність праці та продуктивність підприємств. Крім того, людські ресурси забезпечують гнучкість економіки, даючи можливість швидко адаптуватися до нових технологій, змін на ринку й економічних викликів. Це особливо важливо в умовах швидкозмінного глобального середовища.

Отже, людські ресурси є ключовим чинником повоєнного відновлення й економічного зростання в майбутньому, оскільки вони забезпечують основу для виробничої ефективності, інновацій, конкурентоспроможності та адаптації до глобальних викликів.

Технологічні та інформаційні ресурси також становлять вагомий інтерес для економічної політики держави, оскільки відіграють важливу роль у її соціально-економічному розвитку, посилюють її інноваційний потенціал, сприяють модернізації виробництва й утвердженню її конкурентоспроможних позицій на глобальному ринку. «Для будь-якої країни підтримка промислового сектору та власних технологій є основною передумовою для розвитку національної економіки, сфери послуг та сприяння збільшенню рівня доходів і добробуту населення» [1, с. 38].

Залучення інвестицій у науково-технічний розвиток і створення високотехнологічних секторів економіки в епоху переходу до четвертої промислової революції, або «Індустрії 4.0», від якої очікується зростання очікувань з боку замовників, підвищення якості продукції, спільні інновації та нові форми організації, а також тотальна автоматизація постають найбільш очікуваними й закономірними напрямками економічної політики будь-якої прогресивної держави. Повсюди поширю-

ється розуміння того, що «без застосування сучасних технологій вижити на ринку буде досить складно, а й подекуди неможливо» [3, с. 170].

Технологічні ресурси, особливо у випадку, якщо вони знижують ризик небезпеки, безперечно, здобувають розвитку в часи війни. Разом із тим варто відзначити, що розвиваються вони передусім у військовій справі. У цьому зв'язку доволі широко розповсюджується думка, що російсько-українська війна вже стала війною технологій. Саме розвідувальні й атакуювальні дрони уможливають просування ЗСУ на схід. Тисячі БПЛА в режимі нон-стоп передають на командні пункти батальйонів і бригад інформацію про розташування ворога. Дають координати для артилерії, забезпечують точність влучання. Ворога, який переважає чисельністю, Україна може перемогти лише завдяки винаходам та інноваціям – ця ідея вже підтримується і військовими та чиновниками всіх рівнів, і загалом українським суспільством [16].

Розвиток технологій, як і впровадження економічних реформ, інфраструктурних проєктів та інновацій, безпосередньо пов'язаний із **фінансовими ресурсами**, державними та приватними фінансовими потоками. Як відомо, фінансові ресурси, що формуються різними видами грошових доходів, надходжень і відрахувань, «становлять матеріальну основу фінансів і визначають фінансовий потенціал будь-якого економічного суб'єкта, створюючи сприятливі умови для його виробничого і науково-технічного розвитку» [17]. Усі відомі економічні течії традиційно відводять окреме, важливе місце фінансовій політиці як інструменту регулювання соціального й економічного розвитку країни. Розумне «поєднання інструментів та завдань бюджетної, податкової, грошово-кредитної, соціальної та інвестиційно-інноваційної політики щодо ефективної мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів країни» [2, с. 716] уможливує ефективну реалізацію тактичних і стратегічних завдань еко-

номіки будь-якої країни та забезпечує її макроекономічну збалансованість.

Вважається, що ефективне управління бюджетом і доступ до капіталу визначають стійкість економіки, а залучення фінансових інвестицій та капіталу дає змогу здійснювати розвиток інфраструктури, промислових підприємств та інших важливих секторів економіки. Наявність фінансових ресурсів дає можливість забезпечити стабільний розвиток і глобальну інтеграцію. Основним завданням економічної політики є раціональне використання наявних ресурсів та їх збереження на майбутнє через ефективну інтеграцію у технологічні, екологічні й міжнародні процеси, що сприяють сталому розвитку економіки.

Питання фінансових ресурсів постає надзвичайно гостро в умовах війни, адже фінансування оборони потребує залучення колосального обсягу коштів. Україна ці завдання поки вирішує за допомогою міжнародної підтримки, однак, навіть ураховуючи міжнародну підтримку, коштів постійно не вистачає, а оборонні витрати України порівняно з ворогом залишаються незіставними [4]. У цьому зв'язку інтенсифікуються пошуки зовнішніх фінансових ресурсів та вивчаються можливості додаткового залучення внутрішніх ресурсів.

Висновки. Зміст економічної політики обумовлений дією таких факторів,

як війна, енергетика, ресурси, екологія, загроза глобального голоду, кліматичні зміни. Зокрема, війна, що завдає руйнівних ударів її економіці через руйнування інфраструктури, зниження кількості працездатного населення, зростання фінансових витрат та економічної нестабільності, посилює також фрагментацію світової економіки, ставлячи під сумнів повернення світового господарства на рівень довоєнного глобалізаційного розвитку. Енергетика постає визначальним чинником, що впливає на глобальну економічну стабільність, політичну безпеку й інноваційний розвиток у сучасному світі. Війна в Україні вимагає стрімкого зниження залежності від російського викопного палива і швидкого просування «зеленого переходу» в Європі.

Природні, людські, технологічні й фінансові ресурси чинять також вагомий вплив на економічну спроможність та стабільність та відіграватимуть вагому роль у повоєнному відновленні. Повоєнна Україна має зосередитися на відновленні сільськогосподарських ресурсів та капіталізації решти природних ресурсів, поверненні та розвитку людських ресурсів як фактора виробничої ефективності, інноваційного розвитку, конкурентоспроможності й адаптації до глобальних викликів, подальшому розвитку технологічних ресурсів не лише у військовій сфері та пошуку фінансових ресурсів на потреби відбудови.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гавриленко, Н. Г., Тарасенко, І. А.** (2021). Сучасні тенденції цифровізації економіки: проблеми і перспективи розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». № 3 (47). С. 36–46.
2. **Гарбар, Ж. В., Кондукоцова, Н. В.** (2018). Економічна сутність фінансової політики соціально-економічного розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. Вип. 16. С. 712–717.
3. **Гарматюк, О. О.** (2020). Вплив новітніх технологій на економіку. *Матеріали IX Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій*. С. 170–171.
4. **Городніченко, Ю., Йовенко, М., Олійник, О.** (2024). Фінансова система України під час війни. *Вокс України*. URL: <https://voxukraine.org/finansova-systema-ukrayiny-pid-chas-vijny> (дата звернення: 09.02.2025).

5. **Дацько, О.** (2024). Вплив війни на сільськогосподарські землі. *Дослідження Сумського національного аграрного університету*. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/seeds-of-metal-how-war-is-polluting-ukraines-farmland-and-threatening-food-security/> (дата звернення: 06.02.2025).
6. **Денесюк, М.** (2023). Яким буде енергетичний сектор після війни. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/07/4/701854/> (дата звернення: 05.02.2025).
7. **Дернова, І. А., Боровик, Т. М.** (2024). Глобальні виклики: економічний та соціальний аспект. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 2 (12). С. 246–257.
8. Енергетична політика ЄС у контексті російсько-української війни (2022). Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/energetichna-politika-yes-u-konteksti-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni> (дата звернення: 05.02.2025).
9. **Жаровська, І., Бобко, А.** (2024). Енергетична безпека України: екологічні та військові загрози. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Том 11, № 3 (43). С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046> (дата звернення: 06.02.2025).
10. **Лаптев, В. І.** (2017). Сутність та роль людських ресурсів у розвитку економіки країни. *Формування ринкової економіки*. № 37. Ч. 2. С. 3–8. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18065> (дата звернення: 08.02.2025).
11. **Орхіменко, О. О., Жуковська, О. А.** (2023). Загроза глобального голоду: Україна у системі продовольчої безпеки. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. № 27. С. 17–25. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/298414> (дата звернення: 06.02.2025).
12. **Пальчук, О. І.** (2017). Розвиток людських ресурсів – найважливіший фактор економічного зростання. *Інфраструктура ринку*. Вип. 4. С. 13–17.
13. **Прінц, І. В.** (2024). Еволюція поняття «людські ресурси» в контексті становлення креативної економіки. *Економічний простір*. № 18. С. 305–309.
14. Рік війни та енергетична і кліматична кризи (2023). Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/> (дата звернення: 04.02.2025).
15. **Скорік, Ю.** (2024). Як війни формували економіку та бізнес у різних країнах. *Finway*. URL: <https://finway.com.ua/yak-vijny-formuvaly-ekonomiku-biznes/#:~:text=> (дата звернення: 04.02.2025).
16. Технології, що змінять хід війни (2023). *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/innovations/vinakhodi-shcho-zminyay-khid-vijni-31082023-15494> (дата звернення: 09.02.2025).
17. **Фролова, Т., Лук'яненко, Л., Отченаш, К.** (2016). Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями використання. *Міжнародна економічна політика*. № 2 (25). URL: <https://journals.uran.ua/jiep/article/view/92443> (дата звернення: 09.02.2025).
18. **Хвесик, М., Сундук, М.** (2017). Економіка і природні ресурси: можлива взаємодія. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekonomika-i-prirodni-resursi-mozhliva-vzayemodiya/> (дата звернення: 07.02.2025).
19. REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition (2022). European Commission: press release. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_3131 (дата звернення: 05.02.2025).

REFERENCES

1. **Havrylenko, N. H., Tarasenko, I. A.** (2021). Suchasni tendentsii tsyfrovizatsii ekonomiky: problemy i perspektvy rozvytku [Modern trends in the digitalization of the economy:

problems and prospects for development]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, 3 (47), 36–46.

2. **Harbar, Zh.V., Kondukotsova, N.V.** (2018). Ekonomichna sutnist finansovoi polityky sotsialno-ekonomichnogo rozvytku [The economic essence of financial policy for socio-economic development]. *Hroshi, finansy i kredyt*, 16, 712–717.

3. **Harmatiuk, O. O.** (2020). Vplyv novitnikh tekhnolohii na ekonomiku [The impact of new technologies on the economy]. *Materialy IX Mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv. Aktualni zadachi suchasnykh tekhnolohii*, 170–171.

4. **Horodnichenko, Yu., Yovenko, M., Oliinyk, O.** (2024). Finansova systema Ukrainy pid chas viiny [Ukraine's financial system during the war]. *Voks Ukrainy*. URL: <https://voxukraine.org/finansova-systema-ukrayiny-pid-chas-viiny> (accessed: 09.02.2025).

5. **Datsko, O.** (2024). Vplyv viiny na silskohospodarski zemli [The impact of war on agricultural land]. *Doslidzhennia Sumsskoho natsionalnogo ahrarnoho universytetu*. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/seeds-of-metal-how-war-is-polluting-ukraines-farmland-and-threatening-food-security/> (accessed: 06.02.2025).

6. **Denesiuk, M.** (2023). Yakym bude enerhetychnyi sektor pislia viiny [What will the energy sector look like after the war]. *Ekonomichna pravda*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/07/4/701854/> (accessed: 05.02.2025).

7. **Dernova, I. A., Borovyk, T. M.** (2024). Hlobalni vyklyky: ekonomichni ta sotsialni aspekt [Global challenges: economic and social aspects]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, 2 (12), 246–257.

8. Enerhetychna polityka YeS u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny (2022). [EU energy policy in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Analitychnyi tsentr ADASTRA*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/energetichna-politika-yes-u-konteksti-rosijsko-ukrayinskoyi-viiny> (accessed: 05.02.2025).

9. **Zharovska, I., Bobko, A.** (2024). Enerhetychna bezpeka Ukrainy: ekolohichni ta viiskovi zahrozy [Ukraine's energy security: environmental and military threats]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky*, 11, 3 (43), 46–51. URL: <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046> (accessed: 06.02.2025).

10. **Laptiev, V. I.** (2017). Sutnist ta rol liudskykh resursiv u rozvytku ekonomiky krainy [The essence and role of human resources in the development of the country's economy]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky*, 37. Part 2, 3–8. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18065> (accessed: 08.02.2025).

11. **Orkhirnenko, O.O., Zhukovska, O.A.** (2023). Zahroza hlobalnogo holodu: Ukraina u systemi prodovolchoi bezpeky [The threat of global hunger: Ukraine in the food security system]. *Ekonomichniy visnyk NTUU "Kyivskyi politekhnichnyi instytut"*, 27, 17–25. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/298414> (accessed: 06.02.2025).

12. **Palchuk, O. I.** (2017). Rozvytok liudskykh resursiv – naivazhlyvishyi faktor ekonomichnogo zrostantia [Human resource development is the most important factor in economic growth]. *Infrastruktura rynku*, 4, 13–17.

13. Prints, I. V. (2024). Evoliutsiia poniattia "liudski resursy" v konteksti stanovlennia kreatyvnoi ekonomiky. [The evolution of the concept of "human resources" in the context of the emergence of the creative economy]. *Ekonomichniy prostir*, 18, 305–309.

14. Rik viiny ta enerhetychna i klimatychna kryzy (2023). [A year of war and energy and climate crises]. *Predstavnytstvo Yevropeiskoho Soïuzu v Ukraini*. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/> (accessed: 04.02.2025).

15. **Skorik, Yu.** (2024). Yak viiny formuvaly ekonomiku ta biznes u riznykh krainakh [How wars shaped economies and businesses in different countries]. *Finway*. URL: <https://finway.com.ua/yak-viiny-formuvaly-ekonomiku-biznes/#:~:text=> (accessed: 04.02.2025).

16. Tekhnolohii, shcho zminiat khid viiny (2023). [Technologies that will change the course of war]. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/innovations/vinakhodi-shcho-zminyati-khid-viiny-31082023-15494> (accessed: 09.02.2025).

17. **Frolova, T., Lukianenko, L., Otchenash, K.** (2016). Finansovyi resurs rozvytku natsionalnoi ekonomiky: formuvannia ta priorytetni napriamy vykorystannia [Financial resource for the development of the national economy: formation and priority areas of use]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 2 (25). URL: <https://journals.uran.ua/jiep/article/view/92443> (accessed: 09.02.2025).

18. **Khvesyk, M., Sunduk, M.** (2017). Ekonomika i pryrodni resursy: mozhlyva vzaiemodiia [Economy and natural resources: possible interaction]. *Uriadovi kurier*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekonomika-i-prirodni-resursi-mozhliva-vzayemodiya/> (accessed: 07.02.2025).

19. REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition (2022). European Commission: press release. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_3131 (accessed: 05.02.2025) [in English].

Отримано: 28.08.2025
Рекомендовано: 03.10.2025
Опубліковано: 24.12.2025